

مقایسه روش تحلیلی با روش هرمنوتیک

در فلسفه تعلیم و تربیت

خدیجه صاحب دادی^۱، رخساره قصوری^۲

بیان مساله

تکیه بر روشهای نظام مند مهمترین وجه تمایز دانش ناشی از پژوهش از دیگر دانش‌هاست. بررسی روش‌شناسی پژوهش‌های تربیتی وظیفه‌ای اساسی در حوزه تعلیم و تربیت است. رشته فلسفه تعلیم و تربیت تحولات و تطوراتی را پشت سر گذاشته که در سه مرحله قابل تشخیص و بررسی است: مرحله رویکرد ایسم‌ها و مرحله رویکرد تحلیلی و در حال حاضر در مرحله پسا تحلیلی و مشتمل بر رویکردها و دیدگاه‌های متنوع است (بهشتی، 1384). برای شناخت یک روش تعریف و توصیف آن ضرورت دارد، اما نکته دیگری که باید به آن پرداخت چرایی آن است. اگر به اصل ضرورت معتقد باشیم، باید منشا همه روش‌ها را و در نگاهی گسترده تر هر پدیده بر ساخته‌ای را یک نیاز بدانیم. این پرسش مطرح می‌شود که هر مسئله را به چه روشی باید نگریست و آیا امکان اتخاذ روشی دیگر وجود داشته است؟ در این مقاله روش تحلیلی که هدفش رسیدن به اندیشه‌ای روشن و روشنگری مفاهیم و عبارات است و روش هرمنوتیک که هدفش فهم فهم است و هر واقعیتی از زندگی به عنوان نظام پیچیده‌ای از روابط متقابل نمایان می‌شود. از این رو واقعیت زندگی فقط می‌تواند دایره وار و تقریباً به گونه‌ای دورانی ادراک شود، به این نحو که هر شناختی از یک پیش فهم آغاز می‌شود و تحقق واقعیت تنها هنگامی می‌تواند به نحو مطلوب انجام شود که ما ضمن تعلق خاطری که داریم گاه گاه از پدیده مورد مطالعه فاصله بگیریم و از آنجا که در کار تربیت روشنگری و فهم اموری مهم‌اند مورد مقایسه قرار می‌گیرند و از آنجا که تربیت بیشتر جنبه عملی دارد، به مقایسه عملی یکی از معضلات که تقلب است می‌پردازیم.

¹ - دانشجوی کارشناسی ارشد رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه تربیت معلم تهران واحد کرج

sahebsahebi96@yahoo.com

² - درگاهی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته ادبیات فارسی دانشگاه تربیت معلم تهران واحد کرج

saradarghahi@yahoo.com

سومین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران
 روش‌شناسی و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت

سوالات پژوهش

- 1- شاخه‌ها و مراحل روش تحلیل چیست؟
- 2- شاخه‌ها و مراحل روش هرمنوتیک چیست؟
- 3- تفاوت و شباهت دو روش تحلیلی و هرمنوتیک چیست؟

چارچوب نظری

تحلیل فلسفی نوعی روش پژوهش است که در آن نظام‌های پیچیده را به اجزا و عناصر بسیط‌تر به قصد مشخص کردن دقیق روابط بین اجزا مورد بررسی قرار می‌دهد (سامان پور، 1382). هرمنوتیک ابتدا به عنوان تفسیر متون مقدس و سپس هنر فهمیدن و پدیدارشناسی و یک تئوری در علوم انسانی مورد استفاده قرار گرفت. در روش تحلیل قانون علیت جهان شمول است و به تمام پدیده‌ها حاکم است و از همین رو جهان اجتماعی نیز همچون جهان طبیعی پیرو قانون‌های آن است و مهمترین مفروضه هستی‌شناسانه پارادایم تحلیل جدایی واقعیتها از ارزش-ها و محدود کردن دایره هستی به واقعیت‌های عینی است (قائدی، 1387). از مهمترین ویژگی‌های روش هرمنوتیک این است که شناخت پدیده‌های انسانی جز با در نظر گرفتن زمینه، متن، محیط و زمانی که آن پدیده‌ها در آن شکل گرفته‌اند مقدور نیست. در این راه باید به بعد تاریخی هر پدیده توجه شود به طوری که توالی پدیده‌ها نوعی پیوستار را از گذشته تا زمان مطالعه نشان دهد و دیگر این که نیت، انگیزه‌ها و خواست‌های شکل‌دهنده پدیده‌های انسانی و اجتماعی صورت پذیرد و در این پژوهش به دنبال یافتن روش بهتر در هر حوزه از تعلیم و تربیت هستیم.

روش‌ها

روش به کار گرفته در این پژوهش مقایسه‌ای (تطبیقی) است که انواع مختلف تطبیق همچون توافق و تمایز بین دو روش تحلیل و هرمنوتیک و وجوه برتری و نقطه ضعف‌های آنها نسبت به یکدیگر مطالعه می‌گردد.

یافته‌ها

اصولا این دو روش دارای اهداف متفاوتی هستند، به طوری که هدف فلسفه تحلیلی رسیدن به اندیشه‌های روشن و دقیق همانند روش علمی است و در نتیجه در جستجوی این است که اندیشه را از هر آنچه رنگ و مایه‌ای از خیال‌پردازی‌های شاعرانه، عاطفی و احساسی دارد جدا کند. در حالی که هدف هرمنوتیک افزایش فهمیدن است. در علوم طبیعی تجربه بیرونی و عینی‌گرایی مقدور است، ولی در علوم انسانی درون‌نگری و همدلی صورت می‌گیرد. هرمنوتیک از نظر مسئله‌ای که درگیر آن است از بقیه متمایز می‌شود، ولی فلسفه تحلیلی به واسطه رویکرد خاص خود از بقیه متمایز می‌شود. هرمنوتیک بیشتر به جنبه کیفی توجه دارد. روش‌های تحلیلی از آغاز ما را به سوی نوعی اطمینان می‌برد و هرمنوتیک یقین ما را با مراحل مختلف فهم به چالش کشیده و آن را امری نسبی و مرحله‌ای می‌سازد. در روش تحلیلی فرارونده از کل شروع شده به این صورت که از همان آغاز ملزوماتی برای تقلب قائل شده و سپس با ریز شدن و انشعاب یافتن هر ملزوم به ملزومات نهایی رسیده تا آنجا که راهکار ارائه گردد. روش هرمنوتیک بر خلاف تحلیلی ذره‌بینی بر یک مصداق جزئی است که بر موضوع کوچکی تمرکز کرده تا فهم اولیه را در فهمی تأملی عمیق‌تر کرده و سپس فرد قادر به معنا کردن مفهوم باشد.

نتیجه‌گیری، بحث و پیشنهادها

روش تحلیل فرارونده شامل مراحل توصیف و تعیین شرط‌های لازم است (باقری، 1389) که داشتن روحیه فرصت‌طلبی، تمایل به پذیرفتن نقش دروغین، ضعف وجدان اخلاقی، نداشتن خودکنترلی و احساس کمبود مورد بررسی قرار گرفته که بیشتر برآمده از درون فرد است. هر چند جامعه نیز در ایجاد آنها موثرند و در روش هرمنوتیک شامل سه مرحله، خواندن یا شنیدن و فرآیندی که در انسان پرورش ایجاد می‌کند، فهمیدن که خود شامل فهم پیشین، فهم تأملی و سیکل هرمنوتیکی و مرحله تفسیر است (کلباسی و نیک سیرت، 1387) که با ورود اطلاعات جدید دور هرمنوتیکی جدیدی آغاز و همچنان ادامه می‌یابد. هدف این دو روش متفاوت است. فلسفه تحلیلی می‌کوشد تا مرزهای علوم انسانی را به علوم طبیعی نزدیک‌تر کرده و با مشخص

سومین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران
 روش‌شناسی و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت

کردن معیارهای دقیق ساحت آن را از هر نوع خطا مبرا سازد و هدف هرمنوتیک تنها و تنها فهمیدن است و عمیق شدن در آن چیزی که شاید می‌دانیم. به نظر می‌رسد روش تحلیلی دست کم برای جوامع بحران زده بسیار کاملتر و ضروری تر است. چرا که وقتی جامعه بخواهد بحرانش را مدیریت کند، به چیزی بیشتر از عقلانیت و شناخت دقیق نیازمند نیست. امتیاز ویژه این شیوه این است که جهتی پیشگیرانه دارد و می‌تواند تأثیراتی فراگیرتر داشته باشد. اما همان طور که نمای آن از بالاست راهکارهایش هم معمولاً به دستی فراتر همچون دولت یا سازمانی حمایت کننده ختم می‌شود و از این نظر برای پژوهنده ای که تنها سهمش از سیر پژوهشی تشخیص دردهاست و نه درمان آن مأیوس کننده است. در حالی که هرمنوتیک به دلیل جزئی بودن تا حدی به راهکارهای نزدیک تر و دست یافتنی تری رسیده و معلم را در ساختن بر اساس آن چیزی که دریافته شریک می‌کند. در پایان پیشنهاد می‌گردد که بررسی جداگانه ای بر روی چگونگی اجرای این دو روش در مقالات و پایان نامه های داخلی و دسته بندی موضوعات آنها صورت گیرد تا درک کاملتری از این دو روش به دست آید و چگونگی انجام این روشها در عمل بیشتر مورد تحلیل و تفسیر قرار گیرد.

واژگان کلیدی: فلسفه تحلیلی، روش تحلیلی، روش هرمنوتیک، مقایسه، فلسفه تعلیم و تربیت

منابع

- 1- باقری، خسرو (1389)، رویکردها و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
- 2- بدری گرگری، رحیم و حسینی نسب، سید داوود (1386)، فصلنامه، روش‌شناسی علوم انسانی (حوزه و دانشگاه)، هرمنوتیک به عنوان یک روش پژوهش، شماره 13، ص 124-103
- 3- بهشتی، سعید (1385)، فصلنامه قبسات، فلسفه تعلیم و تربیت، شماره 39
- 4- توسلی، طیبه (1385)، فصلنامه اندیشه دینی دانشگاه شیراز، فلسفه تحلیلی و تاثیر آن بر فلسفه تعلیم و تربیت، شماره 20
- 5- سامان پور، مهدی (1389)، فلسفه تحلیلی چیست؟ روزنامه فرهیختگان، دهم اردیبهشت
- 6- سی شورت، ادموند (1388)، روش‌شناسی مطالعات برنامه درسی، مترجم محمود مهر محمدی، تهران، انتشارات سمت
- 7- قانلی، یحیی (1387)، روش پژوهش فلسفی، جزوه درسی دانشگاه تربیت معلم